कक्षा ९ को अन्तिम परीक्षाको नमुना प्रश्नपत्र २

उत्तरकुञ्जिका

पूर्णाङ्क ७५ · ३ घण्टा

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको विशिष्टीकरण तालिका 2080, कक्षा 9–10, अनिवार्य नेपाली अनुसार साइन्स प्लेग्राउन्डले तयार पारेको अभ्यास प्रश्नपत्र, आधिकारिक प्रश्नपत्र होइन।

शब्दार्थ — २ अङ्क

१. [२]

समूह ‘क’	समूह ‘ख’
गन्तव्य	पुग्नुपर्ने ठाउँ
सम्पदा	पुर्खाबाट पाइएको अमूल्य कुरा
पौरखी	मिहिनेती, उद्यमशील
तालिम	कुनै काम वा सिप व्यवस्थित रूपमा सिकाउने काम

बाँकी दुई अर्थ (यात्रामा बोकिने सामान; धेरै बोल्ने) कुनै शब्दसँग मिल्दैनन्।

अङ्क विभाजन

- प्रतिजोडा ०.५ का दरले गन्तव्य र सम्पदाको अर्थ सही जोडा मिलाएमा।
- प्रतिजोडा ०.५ का दरले पौरखी र तालिमको अर्थ सही जोडा मिलाएमा।

शब्द पहिचान — २ अङ्क

२. [२]

क. परिश्रमी

ख. पुरानो

ग. दिन

घ. पत्रकार

अङ्क विभाजन

- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘परिश्रमी’ र ‘पुरानो’ सही लेखेमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘दिन’ र ‘पत्रकार’ सही लेखेमा।

वाक्य रचना — २ अङ्क

३. [२]

- **उखान: गर्नेलाई के गाह्रो, हिँड्नेलाई के उकालो** (मन लगाएर काम गर्नेलाई कुनै काम कठिन हुँदैन): गणित कठिन छ भनेर डराउने भाइलाई दाइले भने, “दिनहुँ अभ्यास गर, गर्नेलाई के गाह्रो, हिँड्नेलाई के उकालो।”
- **पारिभाषिक शब्द: वायु प्रदूषण** (धुवाँ, धुलो र विषालु ग्यासले हावा फोहोर हुने अवस्था): सहरमा गाडीको सङ्ख्या बढेकाले वायु प्रदूषण पनि बढेको छ।

अङ्क विभाजन

- ‘गर्नेलाई के गाह्रो, हिँड्नेलाई के उकालो’ उखान पहिचान गरी अर्थ खुल्ने गरी फरक वाक्यमा प्रयोग गरेमा।
- ‘वायु प्रदूषण’ पारिभाषिक शब्द पहिचान गरी अर्थ खुल्ने गरी फरक वाक्यमा प्रयोग गरेमा।

शुद्ध शब्द पहिचान — २ × ०.५ = १

क. (iii) सम्बन्ध

ख. (ii) आशीर्वाद

वाक्य सम्पादन — २ अङ्क

ख. दिदीले मलाई कक्षामा गणित सिकाउनुभयो। [२]

अङ्क विभाजन

- प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले ‘दिदि’ लाई ‘दिदी’ (दीर्घ) र ‘गणीत’ लाई ‘गणित’ (ह्रस्व) बनाएमा।
- प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले ‘कछ्या’ लाई ‘कक्षा’ बनाएमा र अन्त्यमा अल्पविरामको ठाउँमा पूर्णविराम (।) राखेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

पदवर्ग पहिचान

३ अङ्क

५. **[३]**

शब्द	पदवर्ग
अहा	विस्मयादिबोधक
सेता	विशेषण
हेर्छ	क्रियापद
ऊ	सर्वनाम
नि	निपात
सानालाई	नाम (विशेषण ‘सानो’ यहाँ साना केटाकेटीका अर्थमा ‘लाई’ विभक्ति लिएर नामको काम गरेको छ: पदवर्ग विचलन)

अङ्क विभाजन

- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘अहा’ र ‘सेता’ को पदवर्ग सही पहिचान गरेमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘हेर्छ’ र ‘ऊ’ को पदवर्ग सही पहिचान गरेमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘नि’ र ‘सानालाई’ को पदवर्ग सही पहिचान गरेमा।

शब्दनिर्माण

२ × २ = ४

क. **[२]**

उपसर्ग लागेका शब्द	निर्माण प्रक्रिया
प्रगति	प्र + गति
परिश्रम	परि + श्रम

प्रत्यय लागेका शब्द	निर्माण प्रक्रिया
जोसिला (जोसिलो)	जोस + इलो
सजावट	सज् + आवट
मायालु	माया + आलु

(प्रत्यय लागेका शब्दमध्ये कुनै दुई।)

अङ्क विभाजन

- प्रतिशब्द ०.५ का दरले उपसर्ग लागेका दुई शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रिया सही देखाएमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले प्रत्यय लागेका दुई शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रिया सही देखाएमा।

ख. **[२]**

- समस्त शब्द: **दाजुभाइ** → दाजु र भाइ (द्वन्द्व समास)।
- विग्रह पदावली: **गाईको गोठ** → गाईगोठ (तत्पुरुष समास)।
- द्वित्व: **ससाना** → स + साना (आंशिक द्वित्व: ‘साना’ को सुरुको अक्षर मात्र अगाडि दोहोरिएको); **भातसात** → भात + सात (परिवर्तित द्वित्व: ‘भात’ बदलिएर ‘सात’ भई दोहोरिएको, ‘सात’ को यहाँ छुट्टै अर्थ छैन)।

अङ्क विभाजन

- प्रतिशब्द ०.५ का दरले एउटा समस्त शब्दको सही विग्रह र एउटा विग्रह पदावलीको सही समस्त शब्द बनाएमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले द्वित्व भएर बनेका दुई शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रिया सही देखाएमा।

काल र पक्ष

२ अङ्क

७. कौशिला बिहान सबैरै उठ्थिन्। उनी आँगन बढार्थिन्। उनी भाइबहिनीलाई खाजा बनाइदिन्थिन्। अनि उनी विद्यालय जान्थिन्। **[२]**

अङ्क विभाजन

- प्रतिवाक्य ०.५ का दरले पहिलो र दोस्रो वाक्य अभ्यस्त भूतमा सही परिवर्तन गरेमा।
- प्रतिवाक्य ०.५ का दरले तेस्रो र चौथो वाक्य अभ्यस्त भूतमा सही परिवर्तन गरेमा।

भाव र अर्थ

२ अङ्क

८. **क. नयाँ वर्षको शुभकामना** **[२]**

नयाँ वर्षले सबैको घरमा सुख र शान्ति ल्याओस्। सबै साथीले आफ्नो पढाइमा राम्रो सफलता पाऊन्। गाउँका बुढापाका स्वस्थ र दीर्घायु होऊन्। यो वर्ष हामी सबै मिलेर टोल सफा राखौँ।

ख. मेरी बहिनी कक्षा आठमा पढ्छे। ऊ हरेक साँझ बुबालाई पसलमा सघाउँछे। ऊ खेलकुदमा पनि अगाडि छे। उसको सपना डाक्टर बन्ने हो।

अङ्क विभाजन

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

- प्रतिवाक्य ०.५ का दरले क: शीर्षकसहित इच्छार्थका फरक क्रियापद प्रयोग गरेका पहिला दुई वाक्य लेखेमा; ख: पहिला दुई वाक्य स्त्रीलिङ्गमा सही परिवर्तन गरेमा।
- प्रतिवाक्य ०.५ का दरले क: इच्छार्थका फरक क्रियापद प्रयोग गरेका अर्का दुई वाक्य शुद्ध रूपमा लेखेमा; ख: अर्का दुई वाक्य स्त्रीलिङ्गमा सही परिवर्तन गरेमा (अन्तिम वाक्य जस्ताको तस्तै रहन्छ)।

वाक्यान्तरण

४ अङ्क

९. क. आमाले चिया पकाउनुभयो। उहाँले सबैलाई चिया दिनुभयो। **[४]**

ख. बहिनीद्वारा गीत गाइयो।

ग. दिदी भाइलाई हँसाउनुहुन्छ।

घ. उनीहरूद्वारा बगैँचामा बसियो।

अङ्क विभाजन

- क: असमापिका 'पकाएर' लाई समापिका 'पकाउनुभयो' बनाई कर्ता र समापिका क्रिया भएका दुई सरल वाक्य बनाएमा।
- ख: कर्ताको 'ले' हटाई 'द्वारा' लगाएर कर्मअनुसारको क्रिया (गाइयो) लेखेमा।
- ग: गराउने कर्ता थपी पुरानो कर्तामा 'लाई' लगाएर प्रेरणार्थक क्रिया (हँसाउनुहुन्छ) लेखेमा।
- घ: कर्तामा 'द्वारा' लगाई धातुमा '-इ' थपेर अन्य पुरुष एकवचनको क्रिया (बसियो) लेखेमा।

भाषिक संरचना पहिचान र प्रयोग

४ अङ्क

१०. क. आजभोलि सहरका धेरै युवा मादल बजाउन जान्छन्। **[४]**

ख. 'हातले': करण कारक, तृतीया विभक्ति (ले)।

ग. बजाउने मान्छे भए मात्र बाजा बाँच्छ।

घ. मादल घाँटीमा भिरिन्छ र दुवै हातले बजाइन्छ।

अङ्क विभाजन

- क: 'जान्दैनन्' लाई 'जान्छन्' बनाई वाक्य करणमा बदलेमा।
- ख: प्रत्येक ०.५ का दरले करण कारक र तृतीया विभक्ति दुवै लेखेमा।
- ग: सर्त जनाउने अंश अगाडि र कर्ता 'बाजा' क्रियाअघि राखी क्रियापद अन्त्यमा आउने गरी व्याकरणिक पदक्रम मिलाएमा।
- घ: असमापिका 'भिरेर' लाई समापिका क्रिया बनाई 'र' संयोजकले जोडेर दुई स्वतन्त्र उपवाक्य भएको संयुक्त वाक्य बनाएमा।

बोध प्रश्नोत्तर

४ अङ्क

११. क. खुला चुलोको धुवाँले आँखा पोल्छ, खोकी लाग्छ, र लामो समयसम्म सास फेर्दा फोक्सोको रोग पनि लाग्न सक्छ। **[४]**

ख. महिला भान्सामा धेरै समय बिताउँछन्, र साना बालबालिका उनीहरूसँगै बस्छन्; त्यसैले उनीहरूले धुवाँमा बढी सास फेर्नुपर्छ।

ग. सुधारिएको चुलोमा आगो चारैतिर नछरिने भएकाले दाउरा कम लाग्छ।

घ. मनमायाले जस्तै चुलो बनाउन जानेका मान्छेले गाउँका अरूलाई सिकाउनुपर्छ। स्थानीय माटो र ढुङ्गाबाटै बन्ने भएकाले यसको खर्च कम हुन्छ भन्ने कुरा बुझाउनुपर्छ, र स्वास्थ्य तथा दाउराको बचतका फाइदा देखाउनुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- क: आँखा पोल्ने, खोकी लाग्ने र फोक्सोको रोग लाग्न सक्ने असर लेखेमा।
- ख: भान्सामा धेरै समय बिताउने र बालबालिका सँगै बस्ने कारण लेखेमा।
- ग: आगो चारैतिर नछरिने कारण लेखेमा।
- घ: सिकाउने, खर्च कम हुने कुरा बुझाउने वा फाइदा देखाउने जस्ता उपायलाई गद्यांशसँग जोडेर लेखेमा।

निर्देशित रचना

४ अङ्क

१२. क. पासाङ ल्हामु शेर्पा **[४]**

पासाङ ल्हामु शेर्पाको जन्म सन् १९६१ मा सोलुखुम्बु जिल्लामा भएको थियो। हिमालको काखमा हुर्केकी पासाङ ल्हामु सानैदेखि वरिपरिका हिमशिखर हेर्दै हुर्किन्। हिमाल चढ्ने रहर उनको मनमा बाल्यकालमै पलाएको थियो।

ठुली हुँदै जाँदा उनले पर्वतारोहणलाई नै आफ्नो लक्ष्य बनाइन्। सगरमाथा चढ्ने उनको पहिलो प्रयास सन् १९९० मा असफल भयो। त्यसपछि सन् १९९१ र १९९२ मा पनि उनी चुचुरोमा पुग्न सकिनन्। तर तीन पटकको असफलताले पनि उनको आँट तोड्न सकेन।

सन् १९९३ अप्रिल २२ मा उनी सगरमाथाको चुचुरोमा पुगिन् र त्यहाँ पुग्ने पहिलो नेपाली महिला बनिन्। दुर्भाग्यवश, ओर्लंदा दक्षिणी शिखरनजिकै खराब मौसममा अड्किएर उनको निधन भयो।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

उनको साहसको सम्मानमा नेपाल सरकारले उनलाई मरणोपरान्त ‘नेपाल तारा’ प्रदान गऱ्यो र राष्ट्रिय विभूति घोषणा गऱ्यो। काठमाडौँमा उनको सालिक राखियो, उनको नाममा हुलाक टिकट निकालियो, एउटा हिमशिखरको नाम ‘पासाङ ल्हामु चुली’ र एउटा सडकको नाम ‘पासाङ ल्हामु राजमार्ग’ राखियो।

पासाङ ल्हामुको जीवनले असफलतापछि पनि हार नमान्ने हो भने महिलाले पनि संसारको सबैभन्दा अग्लो ठाउँसम्म पुग्न सक्छन् भन्ने सन्देश दिन्छ।

ख. विद्यार्थीलाई गृहकार्य आवश्यक छ (पक्षमा)

आदरणीय सभाध्यक्षज्यू, निर्णायक मण्डल, शिक्षकवृन्द र साथीहरू,

आज म ‘विद्यार्थीलाई गृहकार्य आवश्यक छ’ भन्ने विषयको पक्षमा आफ्ना कुरा राख्न चाहन्छु।

कक्षामा पढेको कुरा घरमा फेरि अभ्यास नगरे केही दिनमै बिर्सिन्छ। गृहकार्यले सिकेको पाठ दोहोऱ्याउने मौका दिन्छ। गणितका हिसाब आफैँ गर्दा कहाँ अड्किन्छु भन्ने थाहा हुन्छ, र भोलिपल्ट शिक्षकलाई सोध्न सकिन्छ।

गृहकार्यले समयको व्यवस्थापन र जिम्मेवारी पनि सिकाउँछ। तोकिएको समयमा काम सक्ने बानी जीवनभरि काम लाग्छ। अभिभावकले पनि गृहकार्य हेरेर आफ्नो छोराछोरीको पढाइ कस्तो छ भन्ने थाहा पाउँछन्।

विपक्षीले गृहकार्यले खेल्ने समय खोस्छ भन्नुहोला। तर गृहकार्य धेरै होइन, उचित मात्रामा दिइयो भने पढाइ र खेल दुवैका लागि समय बच्छ।

त्यसैले थोरै र अर्थपूर्ण गृहकार्य विद्यार्थीका लागि आवश्यक छ भन्दै म आफ्नो भनाइ टुङ्ग्याउँछु। धन्यवाद।

अङ्क विभाजन

- क: बुँदाका आधारमा जन्म र बाल्यकालसहित जीवनीको आदि भाग लेखेमा; ख: सम्बोधनसहित विषय र आफ्नो पक्ष स्पष्ट पारेमा।
- क: असफल प्रयास, सफलता र निधनलाई जीवनीको मध्य भागमा क्रमैसँग प्रस्तुत गरेमा; ख: पक्ष वा विपक्षमा कम्तीमा दुई तर्क उदाहरणसहित दिएमा।
- क: सम्मान र जीवनको सन्देशसहित अन्त्य गरेमा; ख: विरोधी पक्षको तर्क खण्डन गरी निष्कर्ष र धन्यवादसहित टुङ्ग्याएमा।
- दुवैमा: वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

व्यावहारिक लेखन ४ अङ्क

१३. क. [४]

श्री जनज्योति माध्यमिक विद्यालय
वीरेन्द्रनगर-६, सुर्खेत

पत्रसङ्ख्या: ०८३/०८४
चलानी नं.: ४५

मिति: २०८३।०९।०५

श्रीमान् मेडिकल सुपरिटेन्डेन्टज्यू
प्रादेशिक अस्पताल
वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत

विषय: निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गरिदिने सम्बन्धमा।

महोदय,

प्रस्तुत विषयमा यस विद्यालयमा कक्षा १ देखि १० सम्म करिब सात सय विद्यार्थी अध्ययन गर्छन्। धेरै विद्यार्थीमा दाँत, आँखा र छालाका समस्या देखिएका छन्, तर अभिभावकले नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउन सकेका छैनन्। त्यसैले आउँदो माघ महिनाको कुनै एक शनिबार विद्यालयको प्राङ्गणमा विद्यार्थी र अभिभावकका लागि निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गरिदिनुहुन अनुरोध छ। शिविरका लागि आवश्यक कोठा, टेबुल र स्वयंसेवक विद्यालयले व्यवस्था गर्ने छ।

भवदीय
(दस्तखत)
गोविन्द भट्ट
प्रधानाध्यापक

ख.

खुसीको खबर! सामुदायिक पुस्तकालय खुल्यो

ज्ञानज्योति सामुदायिक पुस्तकालय
गणेशचोक, धरान-८

- कथा, उपन्यास, कविता र विज्ञानका दुई हजारभन्दा बढी पुस्तक
- दैनिक पत्रपत्रिका र बालबालिकाका लागि छुट्टै कोठा
- विद्यार्थीलाई पढ्न शान्त कोठा र निःशुल्क इन्टरनेट
- सदस्यता शुल्क: वर्षको रु. २०० मात्र (विद्यार्थीलाई आधा छुट)

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

खुल्ने समय: बिहान ७ देखि बेलुका ६ बजेसम्म (मङ्गलबार बिदा)

सम्पर्क: ०२५-५२xxxx

पढौँ, जानौँ, अघि बढौँ!

अङ्क विभाजन

- क: विद्यालयको नाम, ठेगाना, पत्रसङ्ख्या, चलानी नं., मिति र पाउनेको पद र ठेगाना लेखेमा; ख: आकर्षक शीर्षक र पुस्तकालयको नाम र ठेगाना लेखेमा।
- क: विषय, सम्बोधन र 'प्रस्तुत विषयमा' बाट मुख्य भाग सुरु गरी समस्या स्पष्ट लेखेमा; ख: पुस्तकालयका सुविधा बुँदामा प्रस्तुत गरेमा।
- क: स्पष्ट अनुरोध, विद्यालयले गर्ने सहयोग र 'भवदीय' सहित दस्तखत, नाम र पद लेखेमा; ख: शुल्क, समय, सम्पर्क र आकर्षक नारा लेखेमा।
- दुवैमा: औपचारिक भाषा, वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

बुँदा टिपोट

२ अङ्क

१४. [२]

- ढुङ्गेधारा सयौँ वर्ष पुराना भए पनि आज पनि पानीका स्रोत हुन्।
- धाराका मुखमा कुँदिएका आकृतिले पुर्खाको कला र सिप देखाउँछन्।
- घर र सडकले पानीको बाटो थुनेकाले धेरै धारा सुकेका छन्, र फोहोर र मूर्ति चोरीको समस्या पनि छ।
- यी सम्पदा जोगाउन बासिन्दा, सरकार र युवा सबै मिलेर लाग्नुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- प्रतिबुँदा ०.५ का दरले गद्यांशका मुख्य कुरा समेटेका पहिला दुई बुँदा छोटा र स्पष्ट वाक्यमा टिपेमा।
- प्रतिबुँदा ०.५ का दरले गद्यांशका मुख्य कुरा समेटेका अर्का दुई बुँदा छोटा र स्पष्ट वाक्यमा टिपेमा।

सारांश लेखन

३ अङ्क

१५. अतिरिक्त क्रियाकलापको महत्त्व [३]

अतिरिक्त क्रियाकलापले विद्यार्थीमा आत्मविश्वास, मिलेर काम गर्ने बानी र अरूलाई बुझ्ने क्षमता बढाउँछन्। यिनलाई समय खेर फाल्ने काम नठानी पढाइसँग सन्तुलन मिलाए मात्र व्यक्तित्व पूर्ण हुन्छ।

अङ्क विभाजन

- गद्यांशको मूल भाव (अतिरिक्त क्रियाकलापले पनि सिकाउँछन्) समेटेमा।
- फाइदा (आत्मविश्वास, सहकार्य, अरूको भावना बुझ्ने) र पढाइसँगको सन्तुलन समेटेमा।
- करिब एक तृतीयांशमा आफ्नै शब्दमा शुद्ध भाषामा लेखेमा।

बोध उत्तर लेखन

२ × ४ = ८

क. [४]

१. वर्षा ऋतु नेपाली जीवनमा उत्सव जस्तै हो: असार लागेपछि बादल र बिजुली आउँछन्, धर्ती हरियो हुन्छ र खेतमा रोपाइँ सुरु हुन्छ। नेपाली बिहे पनि रमाइलो, रङ्गीचङ्गी र धेरै जनाको सहभागिता भएको उत्सव हो। त्यसैले कविले बादललाई दुलहा, बिजुलीलाई दुलही र पहाड, वन, चरा सबैलाई बिहेका सहभागी बनाएका छन्। चिनेको बिहेको चित्रबाट हेर्दा प्रकृतिको सुन्दरता पाठकलाई झन् नजिक र जीवन्त लाग्छ।

२. अन्तिम श्लोकमा बादल दुलहाले संसारभरका सबै प्राणीलाई अन्नको भोज खुवाउँछ; वर्षाको पानीले नै खेतबारीमा अन्न फल्छ र सबै प्राणी पालिन्छन्। अन्त्यमा गर्जनको सलामी बाजासँगै बादल दुलहीलाई लिएर बिदा हुन्छ। यो प्रकृतिको साँचो चक्र हो: असारदेखि भदौसम्म पानी परेर अन्नबाली हुर्किन्छ, र असोज कात्तिकको शरद् ऋतुमा आकाश खुल्छ र बादल र बिजुली देखिन छाड्छन्। यसरी कविताले वर्षाको आगमनदेखि बिदाइसम्मको ऋतुचक्र देखाएको छ।

अङ्क विभाजन

- १: वर्षा र बिहे दुवै उत्सव भएको र मेघ दुलहा, बिजुली दुलही बनेको कुरा लेखेमा।
- १: बिहेको चित्रले प्रकृतिलाई पाठकको नजिक ल्याउने कुरा लेखेमा।
- २: बादलले अन्नको भोज खुवाउनु वर्षाले अन्न फलाउनु हो भन्ने कुरा लेखेमा।
- २: शरद्मा बादल र बिजुली बिदा हुने ऋतुचक्र लेखेमा।

ख. [४]

१. सन् १८१२ मा हम्फ्री डेवीले लन्डनको रोयल इन्स्टिच्युसनमा विज्ञानसम्बन्धी भाषणको शृङ्खला चलाए। अरू दर्शक ताली बजाउँदा फेराडे भने भाषणका कुरा एक एक गरी टिप्नमा तल्लीन हुन्थे। ती टिपोटलाई विस्तार गरी उनले करिब ३०० पृष्ठको किताब बनाए र डेवीका हातमा पुऱ्याए। केही समयपछि डेवीले उनलाई बोलाएर अन्तर्वार्ता लिए, र प्रयोगशालामा आँखामा चोट लागेपछि फेराडेलाई नै बोलाएर प्रयोगशालाको काम सुम्पिए। पछि राम्रो तलब दिएर उनलाई सहयोगी बनाए। यसरी किताब बाँध्ने सिप, लगन र मिहिनेतले नै फेराडेलाई विज्ञानको ढोकासम्म पुऱ्यायो।

२. जीवनको उत्तरार्धमा फेराडेले थुप्रै पैसा आउने जागिर पाए। तर उनी पैसालाई महत्त्व दिँदैनथे, त्यसैले प्रचुर आम्दानी हुने जागिर छाडेर एकोहोरो अनुसन्धानमै लागे। यसले उनी लोभी नभएका, ज्ञानको भोक भएका र विज्ञानप्रति समर्पित व्यक्ति थिए भन्ने देखाउँछ। काम छाड्दा आर्थिक सङ्कटमा परे पनि उनले आफ्नो बाटो छाडेनन्। यसले उनको अठोट र स्वाभिमान पनि झल्काउँछ।

अङ्क विभाजन

- १: डेवीको भाषण सुन्न पुगेको र टिपोटको किताब बनाई पठाएको कुरा लेखेमा।
- १: डेवीले अन्तर्वार्ता लिएको र आँखामा चोट लागेपछि बोलाई प्रयोगशालाको काम र सहयोगीको जागिर दिएको कुरा लेखेमा।
- २: पैसाको लोभ नगरी आम्दानीको काम छाडेको प्रसङ्ग लेखेमा।
- २: ज्ञानको भोक, समर्पण वा अठोट जस्ता व्यक्तित्वका गुण लेखेमा।

तार्किक उत्तर लेखन

४ अङ्क

१७. मेरो विचारमा नरेशको मनमा बदलाको भाव पस्नुमा वातावरणभन्दा बुबाको एउटा वाक्यको भूमिका बढी थियो। **[४]**

कथामा संसार अशान्त छ: अखबारमा कोरियाको युद्ध, तिब्बतमाथिको आक्रमण र महाशक्तिबिचको मतभेदका खबर छन्, र केटाकेटीका खेलमा पनि कप्तान र कर्णेल आउँछन्। यो वातावरणले बालमनमा युद्धको रहर जगाउन सक्छ। तर पार्वती र कृष्णबहादुरले छोरालाई त्यसबाट जोगाउन कोठामा बुद्धवाणी र गान्धीवाणी टाँगेका थिए, र छोरो अझै बदला खोज्ने भएको थिएन।

मोड त्यति बेला आउँछ, जब नरेशले पाखुराको दाग देखेर सोध्छ र बुबा भन्छन्, "हो, धेरै जर्मनलाई मारेर त म कप्तान भएँ।" यही वाक्यपछि नरेश काठको बन्दुक लिएर ठुलो भएपछि जर्मनहरूलाई मार्ने कुरा गर्छ। आफ्नो भुल थाहा पाएर कृष्णबहादुर आफैँ झसङ्ग हुन्छन् र खिन्न हुन्छन्। बालकका लागि आफ्नो बुबा नै सबैभन्दा ठुलो आदर्श हुन्छ; त्यसैले बुबाको भनाइले अखबारका खबरभन्दा गहिरो छाप पार्‍यो।

तैपनि वातावरणको दोष पूरै हट्दैन, किनभने युद्धको त्यही वातावरणले बुबालाई युद्धमा पुर्‍याएको थियो। त्यसैले मुख्य कारण बुबाको असावधान वाक्य हो, र अशान्त वातावरणले त्यसलाई मलजल गर्‍यो भन्नु उपयुक्त हुन्छ। यसबाट अभिभावकले बालबालिकासामु बोल्दा निकै होस पुर्‍याउनुपर्छ भन्ने शिक्षा मिल्छ।

अङ्क विभाजन

- कथाको सन्दर्भ (अशान्त संसार र आमाबुबाको प्रयास) र नरेशमा आएको बदलाको भाव स्पष्ट रूपमा लेखेमा।
- बुबाको वाक्य र त्यसपछिको काठको बन्दुकको प्रसङ्गलाई आधार बनाएर आफ्नो पक्षको तर्क दिएमा।
- अर्को पक्ष (वातावरणको भूमिका) केलाएर आफ्नो निष्कर्षको पुष्टि गरेमा।
- वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

भावविस्तार वा व्याख्या

४ अङ्क

१८. क. प्रस्तुत पङ्क्ति ध्रुवचन्द्र गौतमको 'स्वाद' कथाबाट लिइएको हो। घरमा साबुन सकिएकाले नुहाउन नमान्ने लोग्नेलाई स्वास्नीले देशमा कति गरिबलाई साबुन जुर्दैन भनेर गाली गर्दा लोग्नेले यो कुरा भनेको हो। यसको अर्थ हो: गरिबी भोग्नुपरेको छ भन्दैमा त्यसलाई स्वीकार गरेर बस्नु हुँदैन, त्यसबाट उम्कने चेतना हुनुपर्छ। गरिबीलाई भाग्य ठानेर चुप लागे परिवर्तन आउँदैन; मिहिनेत, सिप र योजनाबद्ध खर्चले मात्र अभाव हट्छ। तर कथामा यो भनाइ व्यङ्ग्य पनि बनेको छ, किनभने यत्रो ठुलो कुरा गर्ने लोग्ने गरिबी हटाउन केही गर्दैन, बरु नुहाउनबाट उम्कने बहाना खोज्छ। त्यसैले गरिबीप्रतिको घृणा शब्दमा होइन, काममा देखिनुपर्छ भन्ने सन्देश यस पङ्क्तिले दिन्छ। **[४]**

ख. प्रस्तुत पङ्क्ति धीरेन्द्र प्रेमर्षिको 'सारङ्गीमा देश' कविताबाट लिइएको हो। यहाँ कविले नेपाललाई ज्ञानभूमि, तपोभूमि र स्वप्नभूमि भनेका छन्। शान्ति र करुणाको सन्देश दिने बुद्ध यहीँ जन्मिए, र हिमाल, जङ्गल र तीर्थस्थलमा ऋषिमुनिले तपस्या गरेका कथा प्रसिद्ध छन्; त्यसैले नेपाल ज्ञान दिने र साधना गर्ने भूमि हो। तर कवि अतीतमा मात्र रोकिँदैनन्। 'स्वप्नभूमि' भनेर उनी आजका नेपालीले देखेका समृद्धिका सपनातिर पनि सङ्केत गर्छन्। विदेश नगई आफ्नै माटोमा पसिना बगाएर सपना पूरा गर्न सकिन्छ भन्ने भाव यसमा छ। यसरी यस पङ्क्तिले गौरवमय अतीत र उज्ज्वल भविष्य दुवैलाई जोडेर देशप्रति गर्व गर्न प्रेरित गरेको छ।

अङ्क विभाजन

- पङ्क्तिको सन्दर्भ (पाठ) र शाब्दिक अर्थ खुलाई विषयवस्तु बुझेको देखाएमा।
- पङ्क्तिको भावलाई उदाहरणसहित विस्तार गरेमा।
- पाठको मूल विषयसँग जोडी निष्कर्ष दिएमा।
- वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

७ अङ्क

१९. क. 'समय पीडा' पद्मावती सिंहको सामाजिक कथा हो। यसमा काठमाडौँको एउटा सम्पन्न घरका वृद्ध दम्पती आनन्दी र रामनाथ, छोराहरू विदेशिएपछि एक्लिँदा भोग्ने पीडा देखाइएको छ। **[७]**

'समय पीडा' भन्नाले समयले दिएको पीडा बुझिन्छ। कथामा कोही पनि खलनायक छैन। ठुलो छोरा परिवारसहित अस्ट्रेलियामा काम गर्छ, सानो छोरा अमेरिका पढ्न गएर उतै बस्ने निर्णय गर्छ, र छोरी नेपालमै भए पनि पत्रकारिताको काममा व्यस्त छे। उनीहरू खराब मान्छे होइनन्, आजको समयको लहरमा बगेका हुन्। आनन्दी आफैँ सम्झिन्छिन्, समयको पदचापलाई पछ्याउनै पर्ने रहेछ।

तर समयको यही बहाबले बुबाआमालाई पीडा दिएको छ। घरमा सुखसयल, पैसा र सेविका सबै छन्, तर आनन्दी छोराहरूको मुख हेर्न तड्पिन्छिन्, नातिनी बिरामी हुँदा कुलदेवताको पूजा गरेर दिन काट्छिन् र चिन्ताले थलिन्छिन्। रामनाथ आफ्नो माया रिस र गुनासोमा लुकाउँछन्, र भन्छन्, चिन्ताले नै तिमीलाई चितातर्फ धकेलिरहेछ। यसरी पीडाको कारण कुनै व्यक्ति होइन, समय र त्यसले ल्याएको विदेश मोह हो भन्ने कुरा शीर्षकले ठ्याक्कै समातेको छ।

आज नेपालका धेरै परिवारका सन्तान विदेशमा छन्, त्यसैले यो शीर्षक कथाको मात्र होइन, हाम्रो समाजको पनि साँचो चित्र बनेको छ। छोटो, सरल र अर्थपूर्ण शीर्षकले कथाको विषयवस्तु, पात्रको मनको अवस्था र सन्देश सबै समेटेकाले 'समय पीडा' शीर्षक पूर्ण रूपमा सार्थक छ।

ख. 'करेसाबारी' एउटा वस्तुपरक निबन्ध हो। यसमा घरनजिकको सानो जग्गामा तरकारी खेती गर्ने तरिका भूमिका, विस्तार र निष्कर्षको क्रममा प्रस्तुत गरिएको छ। निबन्धको मूल सन्देश हो: आफूलाई चाहिने ताजा, विषादीरहित तरकारी आफैँ फलाऔँ।

निबन्धले स्वास्थ्यको कुरा बजारको तरकारीबाट सुरु गर्छ: बजारमा पाइने तरकारीमा विषादी हुन सक्छ। करेसाबारीमा प्राङ्गारिक मल र वानस्पतिक विषादी प्रयोग गर्दा तरकारी ताजा र स्वस्थ हुन्छ। यसले परिवारको स्वास्थ्य जोगाउँछ।

आत्मनिर्भरताको सन्देश पनि उत्तिकै बलियो छ। थोरै जग्गालाई रेखाङ्कन गरी, हिउँदे, बसन्ते र बर्खे तरकारी मौसमअनुसार लगाउँदा वर्षभरि तरकारी किन्नुपर्दैन; खर्च बच्छ। निबन्धले जग्गा मिलाउनेदेखि मल हाल्ने, गोडमेल गर्ने, बाली हेरफेर गर्ने र बाली जोगाउनेसम्मको काम क्रमैसँग सिकाएकाले पाठक आफैँ करेसाबारी सुरु गर्न सक्छ।

भाषाका दृष्टिले पारिभाषिक शब्द (मल्चिङ, बाली हेरफेर, प्राङ्गारिक) र गाउँका ठेट शब्द दुवैको प्रयोगले निबन्ध विश्वसनीय र नेपाली किसानको जीवनसँग जोडिएको बनेको छ। अन्त्यको 'घर घरमा करेसाबारी, खाऔँ ताजा तरकारी' नाराले सन्देशलाई सजिलै सम्झिने बनाएको छ।

सहरमा जग्गा नहुनेले पनि छत र बाल्कोनीमा यही सिद्धान्त अपनाउन सक्छन्। त्यसैले यो निबन्धको सन्देश आजको नेपाली समाजका लागि व्यावहारिक र सान्दर्भिक छ।

अङ्क विभाजन

- परिचय: पाठको विधा, लेखक वा विषयमा प्रवेश गरेमा।
- विषयवस्तुको ज्ञान: शीर्षक वा सन्देशसँग सम्बन्धित मुख्य प्रसङ्ग पाठका आधारमा देखाएमा।
- विश्लेषण: शीर्षक वा सन्देशले के बुझाउँछ भनी केलाएर पाठसँग जोडेमा।
- निष्कर्ष: शीर्षक वा सन्देशको सार्थकताबारे स्पष्ट निष्कर्ष दिएमा।
- प्रस्तुति: उत्तर आदि, मध्य र अन्त्यको क्रममा अनुच्छेद मिलाएर प्रस्तुत गरेमा।
- मौलिकता: आफ्नै शब्द र तर्कमा, सामाजिक सन्दर्भ जोडेर मौलिक ढङ्गले लेखेमा।
- वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

निबन्ध लेखन

७ अङ्क

२०. क. मैले बिर्सन नसकेको दिन **[७]**

जीवनमा धेरै दिन आउँछन् र जान्छन्, तर कुनै कुनै दिन सधैँका लागि मनमा बस्छन्। मेरा लागि त्यस्तो दिन कक्षा सातको वार्षिक परीक्षाको नतिजा आएको दिन हो।

त्यो वर्ष म बिरामी परेर दुई महिना विद्यालय जान सकिनँ। परीक्षा नजिकिँदा मलाई धेरै पाठ नै थाहा थिएन। साथीहरू म पक्कै फेल हुन्छु भनेर जिस्क्याउँथे। त्यति बेला हाम्रा गणितका शिक्षकले मलाई हरेक दिन छुट्टीपछि एक घण्टा पढाउन थाल्नुभयो। राति बत्ती गएका दिन म मटितेलको टुकी बालेर पढ्थेँ।

नतिजाको दिन बिहान मेरो मुटु ढुकढुक गरिरहेको थियो। प्रधानाध्यापकले नाम पढ्दै जाँदा मेरो नाम कक्षाको तेस्रो स्थानमा आयो। मलाई आफ्नै कानमा विश्वास लागेन। म सिधै गणितका शिक्षककहाँ गएँ र उहाँको खुट्टा छोएँ। उहाँले मेरो टाउको मुसार्दै भन्नुभयो, "यो तिम्रो मिहिनेतको फल हो।"

त्यस दिनबाट मैले बुझेँ, कठिनाइ आउँदा हार मान्नुभन्दा लगनसाथ लागे बाटो खुल्छ। अरूको सहयोग पनि कहिल्यै बिर्सनु हुँदैन। त्यसैले त्यो दिन म कहिल्यै बिर्सन सक्दिनँ।

ख. विद्यार्थी जीवन र अनुशासन

विद्यार्थी जीवन मानव जीवनको जग हो। यही बेला सिकेका ज्ञान, सिप र बानीले भविष्यको बाटो तय गर्छन्। यस जीवनलाई सफल बनाउने सबैभन्दा ठुलो साधन अनुशासन हो।

अनुशासन भनेको नियम र मर्यादाभित्र रहेर आफ्ना काम ठिक समयमा गर्नु हो। समयमा विद्यालय पुग्नु, गृहकार्य सक्नु, शिक्षक र साथीलाई आदर गर्नु र विद्यालयको सम्पत्ति जोगाउनु विद्यार्थीको अनुशासन हो। घरमा पनि समयमा उठ्ने, पढ्ने र आमाबुबालाई सघाउने बानी अनुशासनकै अङ्ग हो।

अनुशासित विद्यार्थीले समय खेर फाल्दैन, त्यसैले उसले पढाइ र खेल दुवैमा राम्रो गर्छ। उसमा आत्मविश्वास बढ्छ र सबैले उसलाई विश्वास गर्छन्। अनुशासनहीन विद्यार्थी भने मोबाइल, गफ र अल्छीमा समय बिताउँछ, र परीक्षा नजिकिँदा पछुताउँछ।

अनुशासन डर वा सजायले मात्र आउँदैन; आफ्नै भलाइ बुझेर बसाल्ने बानी नै साँचो अनुशासन हो। शिक्षक र अभिभावकले आफैँ उदाहरण बनेर विद्यार्थीलाई यस्तो बानी बसाल्न सघाउनुपर्छ। अनुशासित विद्यार्थी नै भोलिको असल नागरिक बन्छ।

ग. सामाजिक सञ्जालको प्रभाव

इन्टरनेटमार्फत मान्छेलाई एकअर्कासँग जोड्ने फेसबुक, युट्युब, टिकटक जस्ता माध्यमलाई सामाजिक सञ्जाल भनिन्छ। आज सहरदेखि गाउँसम्म धेरैजसो मान्छेको हातमा मोबाइल छ, र सामाजिक सञ्जाल दैनिक जीवनको अङ्ग बनेको छ।

सामाजिक सञ्जालका धेरै राम्रा पक्ष छन्। विदेशमा रहेका आफन्तसँग हरेक दिन कुरा गर्न र अनुहार हेर्न सकिन्छ। समाचार र सूचना छिटो फैलिन्छ; बाढी, पहिरो वा भूकम्पका बेला सहयोग जुटाउन यसले ठुलो काम गरेको छ। विद्यार्थीले पढाइसम्बन्धी भिडियो हेर्न र किसानले नयाँ खेती प्रविधि सिक्न पनि यसको प्रयोग गर्छन्। साना व्यवसायीले आफ्ना सामान बेच्ने बजार पाएका छन्।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

तर यसका नकारात्मक प्रभाव पनि कम छैनन्। घण्टौँ मोबाइलमा बिताउँदा पढाइ, निद्रा र स्वास्थ्यमा असर पर्छ। झुटा समाचार र अफवाह छिटो फैलिन्छन्। अरूको गाली गर्ने र ठगी गर्ने काम पनि यसैमार्फत हुन्छ। परिवारका सदस्य एउटै कोठामा बसेर पनि आआफ्नो मोबाइलमा भुल्छन्।

त्यसैले सामाजिक सञ्जाललाई सही ढङ्गले प्रयोग गर्न सिक्नुपर्छ। प्रयोगको समय तोक्ने, सूचना पत्याउनुअघि जाँच्ने र आफ्ना व्यक्तिगत विवरण नबाँड्ने बानी बसाल्नुपर्छ। विवेकसाथ प्रयोग गरे सामाजिक सञ्जाल ज्ञान र सम्बन्धको बलियो पुल बन्न सक्छ।

अङ्क विभाजन

- परिचय: शीर्षकअनुसार विषयमा प्रवेश गराउने भूमिका लेखेमा।
- विषयवस्तुको ज्ञान: शीर्षकसँग सम्बन्धित मुख्य कुरा तथ्य वा अनुभवसहित प्रस्तुत गरेमा।
- संयोजन: आदि, मध्य र अन्त्यका अनुच्छेद क्रमैसँग मिलाएर विषयलाई विस्तार गरेमा।
- निष्कर्ष: विषयको सार समेटेर उपयुक्त निष्कर्ष दिएमा।
- प्रस्तुति: कम्तीमा १५० शब्दमा प्रभावकारी शैलीमा प्रस्तुत गरेमा।
- मौलिकता: आफ्नै विचार, अनुभव वा उदाहरणले निबन्धलाई मौलिक बनाएमा।
- वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।